

Honvédelmi ismeretek I-II. c. tankönyv potenciálemzése

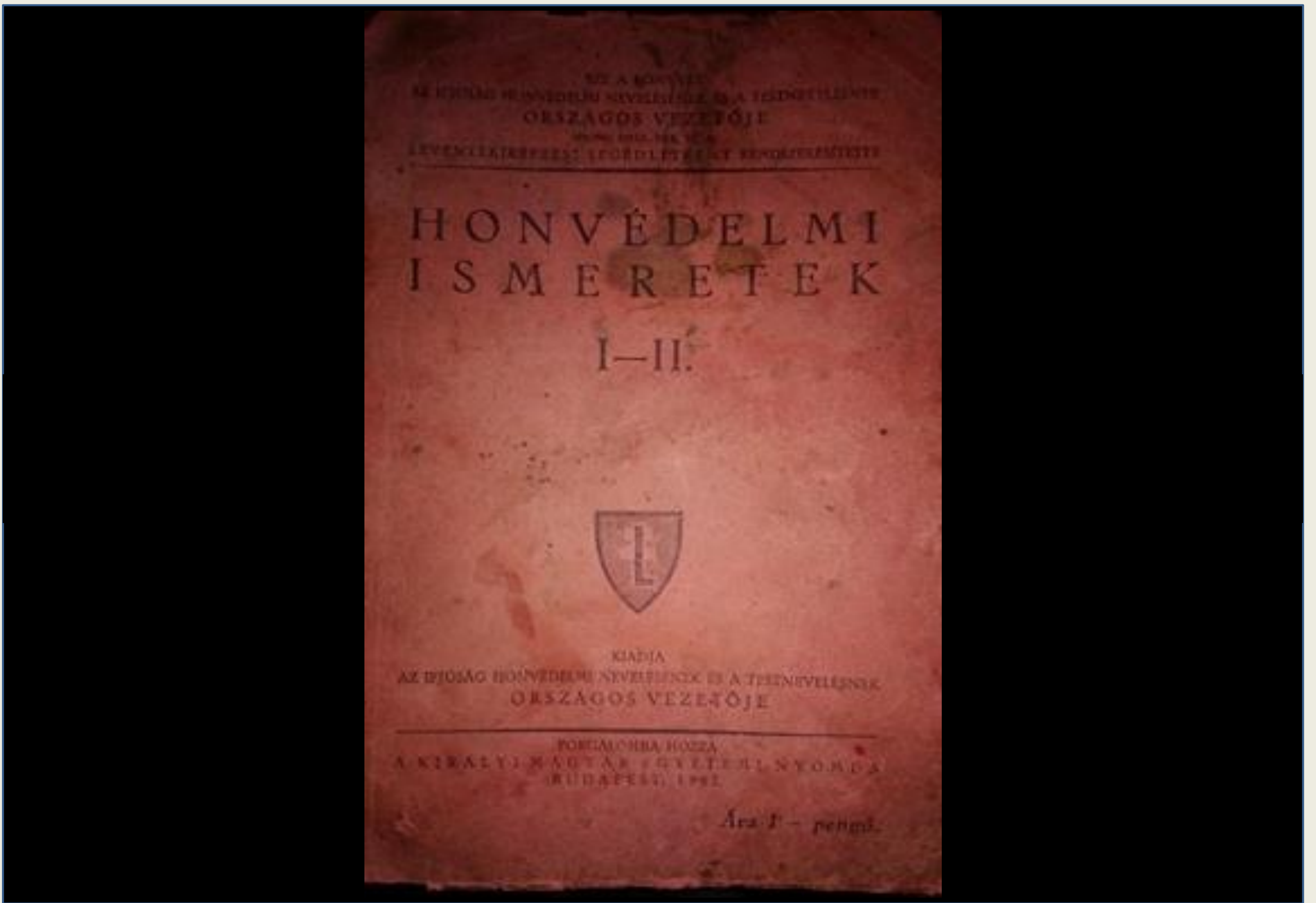
Mohr Szilárd
mohr.szilard@gmail.com

PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola

A kutatás ismertetése

Az 1942/43-as tanévtől a fiúiskolákban (a leányiskolákban egy évvel később) bevezetésre került a honvédelmi ismeretek elnevezésű tantárgy. E tantárgyhoz, már 1942-ben kiadásra kerültek a Honvédelmi ismeretek című tankönyvek, még akkor is, ha bizonyos kútfők arra engednek következtetni, hogy a tanítás során esetenként a tankönyvet nélkülözniük kellett a tanároknak. A tankönyvek alapvetően végig követik a gimnáziumi oktatás kereteit, így I-VIII. osztályig vannak tankönyvek, összesen négy kötetben (I-II., III-IV., V-VI. és VII-VIII. osztályok számára).

Jelen vizsgálat során az I-II. osztályos diákok számára kiadott tankönyvet kívánom potenciálemzéssel megvizsgálni. A választott módszer meghatározza a vizsgálat kereteit is: kizárólag az adott tankönyv kerül bemutatásra. A vizsgálat során általánosabban kívánom bemutatni magának a tankönyvnek a tankönyvi jellegét, illetve arra keresem a választ, hogy mennyire jelenik meg benne a korszak totalizált oktatásának legfőbb célja, a hazafias és keresztény nevelés. Ugyanakkor mivel egyéb dokumentumokkal, például tantervekkel, vagy más pedagógiai irodalmakkal nem vetem e tekintetben össze a tankönyvet, csak a belső szerkezetében vizsgálom e kérdés megjelenését, így az továbbra is a könyv belső vizsgálata marad.

A hómani totalizált nevelés

Hóman Bálint első VKM minisztersége idején olyan átfogó oktatási reformok mentek végbe, melyek jelentősen megerősítették az oktatás ellenőrzését. Ebben kiemelt szerepe volt az 1935-ös közoktatásügyi igazgatásról szóló törvény. Ez egy olyan rendszert alakított ki, amelynek a legfontosabb szerepe az ellenőrizhetőség volt. Ezzel az összességében egyébként diktatúrának, kiváltképp totális diktatúrának nem nevezhető államban az oktatás mégis totális állami felügyelet alá került. Ezzel együtt a kormányzat nem csak a legbefolyásosabb oktatáspolitikai szereplővé vált, hanem olyan célokat is foglalmazott meg az oktatással kapcsolatosan, mint amilyeneket a totális kormányzatok megfogalmaznak. Nem csak megerősödött az öncélú, ideológiai jelentéstartalommal terhelt nemzeti nevelés gondolata az oktatásban, hanem gyakorlatilag az oktatás minden mozzanatában meghatározóvá vált ez.

A nemzeti vagy hazafias gondolat kiegészítőjévé vált a két világháború közötti időszakban mindvégig hívószóként megjelenő keresztény nevelés. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium súlyos szorultak, ehelyett egy, a felekezeten felülálló keresztény ideológia jelent meg, amely ott kapott igazán nagy szerepet, ahol a nemzeti és a keresztény gondolatok találkoztak (így pl. a „mitológiai” alakok kiválasztása). (Nagy, 1992)

A honvédelmi nevelés kérdése

A két világháború közti magyar belpolitikában az 1930-as évekre az 1920-as évekbeli klebelsbergi időkhöz képest a vallás- és közoktatásügyi minisztérium súlya visszaszorult. Ennek az oka abban keresendő, hogy míg az 1920-as években az oktatásügynek kellett számos honvédelmi feladatot ellátnia „bújtatottan”, az 1930-as években erre egyre kisebb szükség volt. Sőt, az is egy tapasztalható folyamat volt, hogy a Honvédelmi Minisztérium egyre komolyabb szerepet kapott az oktatáspolitikai arénában. Erre egy fontos példa, hogy az 1930-as évek második felében a testnevelés egyre inkább a HM érdekeit szolgálta.

A VKM megpróbálta ezeket a törekvéseket visszaszorítani, saját súlyvesztése ellen megpróbált védekezni. A két tárcsa közötti konfliktus elsősorban a levante mozgalom és részben a cserkészlet kapcsán bontakozott ki. Utóbbi azért is lényeges, mert a korszakban egyre inkább militarizálódott a cserkészlet is, bár a HM nem támogatta azt. Ebben a konfliktusban a Teleki vezette VKM csak részeredményeket ért el, a levanteoktatás kapcsán továbbra is meghatározó maradt a HM. Ez a honvédelem oktatásügyön belüli megerősödését jelentette. Hóman újbóli minisztersége teremtett lehetőséget arra, hogy a HM-től visszaszerezze az ifjúság ellenőrzését, vállalva a tanulók militáris nevelését. A honvédelmi nevelés egyfajta kiteljesedést mutathatja a honvédelmi ismeretek című tantárgy bevezetése is, noha e téma

összefüggéseinek feltárása még további kutatómunkát igényel. (Nagy, 2005)

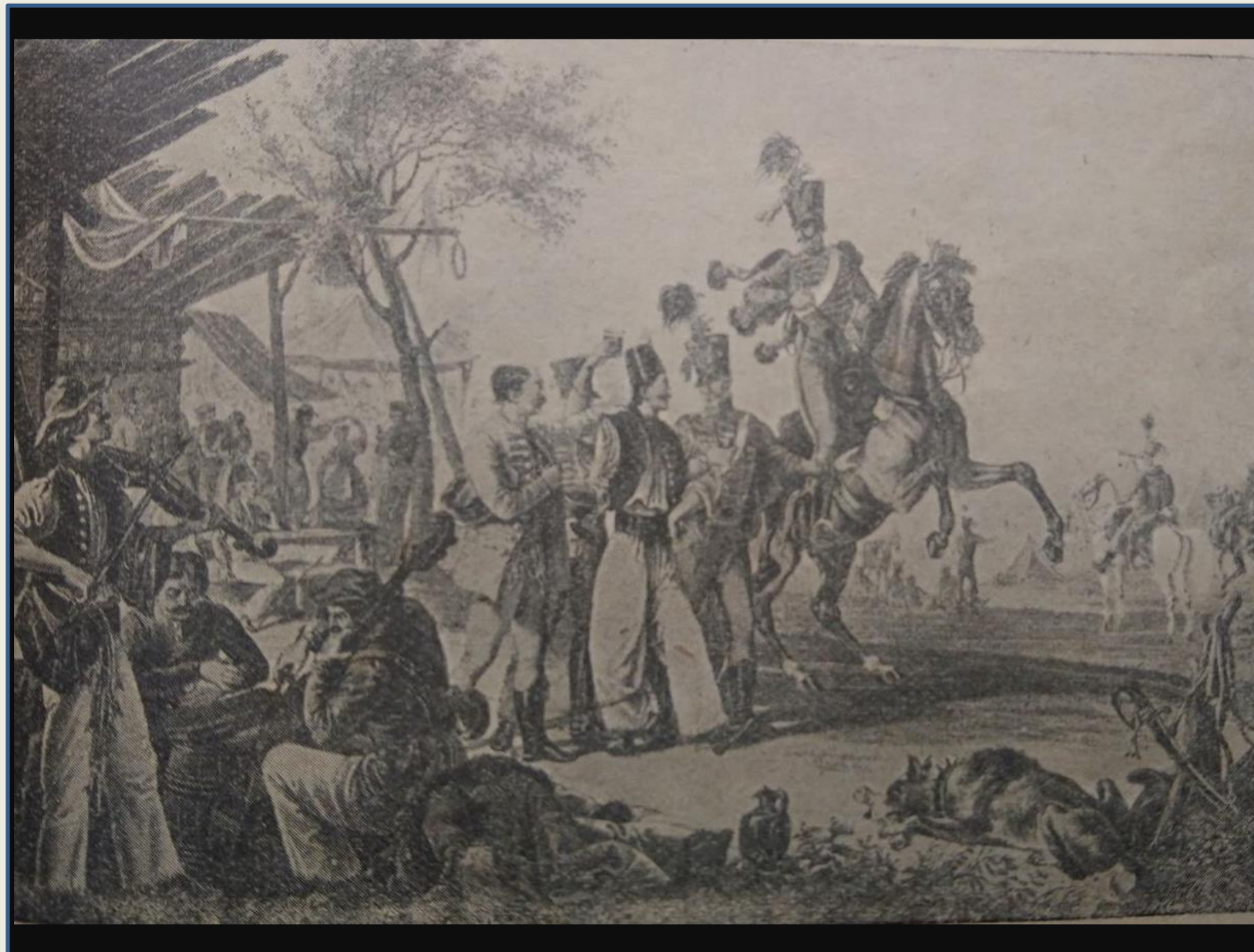
A honvédelmi ismeretek című tantárgyról

A honvédelmi ismeretek című tantárgyat a VKM 1942. évi 106.396 számú rendeletével bevezetésre került az 1942/43-as tanévtől kezdve a népiskola felső tagozatában, a mezőgazdasági népiskolában, a gazdasági és általános irányú továbbképző népiskolában, az iparos és kereskedő tanonciskolában, a polgári iskolában, a gimnáziumban, a gyakorlati irányú középiskolában, a tanítóképzőintézetben, a felső ipariskolában, az ipari szakiskolában a fiútanulók számára a tantárgy. Azért fontos kiemelni, hogy ekkor csak a fiútanulók számára, mert egy évvel később a VKM 8.777. számú rendeletével a leányiskolákban is megteszi ugyan ezt. A tantárgy a rendelet szövege alapján a „továbbhaladás” céljából került bevezetésre.

A Honvédelmi ismeretek I-II. c. tankönyv potenciálemzése

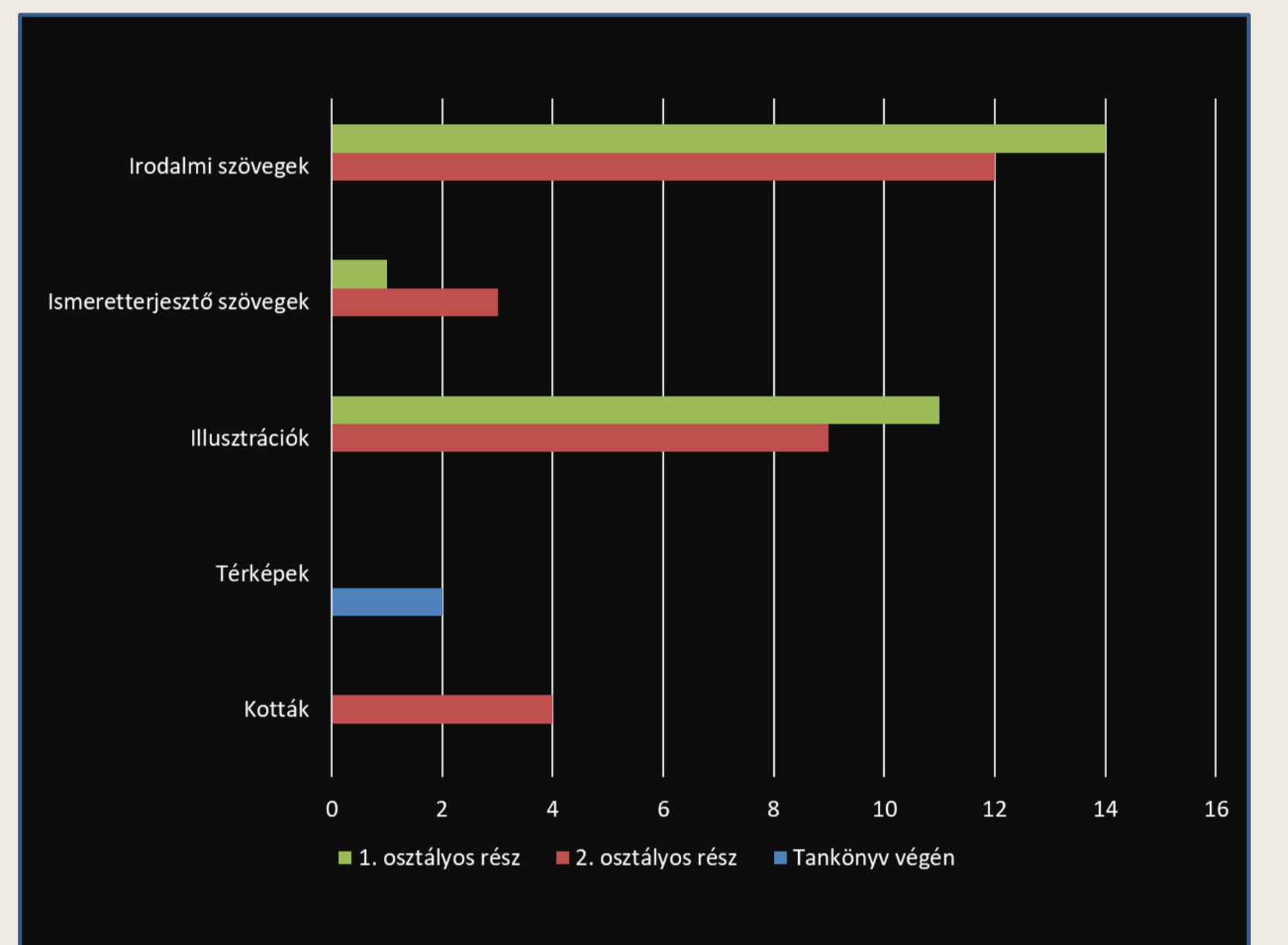
A Honvédelmi ismeretek I-II. című tankönyvet az ifjúsági honvédelmi nevelésnek és a testnevelésnek országos vezetője adta ki, melyet a VKM 110.575/1942. számú rendelete tankönyvnek nyilvánította.

A mintegy 150 oldalas tankönyv, ahogy címe is mutatja, két osztály tankönyve. Összesen 30 olvasmányt, 4 kottázott dalt és 2 térképet tartalmaz. A két évfolyam a könyv szerkezetében elkülönül: Az első 15 olvasmány alkotja az első osztály tananyagát és a fennmaradó rész a második osztályos tananyagot. Alapvetően a tankönyv nem tartalmaz ezeken kívül mást, csupán néhány illusztrációt, mindösszesen 20 darabot. A könyvben nem található ezen felül didaktikai eszközök (pl. feladatok).

Maguk a szövegek a magyar történelem „mitológiai” alakjainak a történeteit meséli el, elsősorban írók és költők, és részben katonai szakemberek, tanárok,

történészek (pl. Gyalócai Jenő) szövegei által. A szövegek többsége viszont irodalmi szöveg, vagyis a tankönyv elsősorban talán inkább egy olvasókönyvnek tekinthető. Hogy ez mennyire felel meg a tanterv céljainak, arra egy hatásvizsgálat adhatna választ.

A vizsgálat során kérdésem volt az is, hogy a hazafias és keresztény nevelés milyen módon jelenik meg a tankönyvben. Alapvetően elmondható, hogy a szövegek egy jó része a korábban már említett „mitológiai” alakok köré szerveződik, ebben jelenik meg a hazafias nevelés. Így a könyvben helyet kapnak a teljesség igénye nélkül: Hunor és Magyar, Tarjánfia Nyék, Szent László, Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás, Szondy György, Zrínyiek, Esze Tamás, Hadik András, Széchenyi István, aradi vértanúk. A szövegeket elolvassa a történetek nagyrésze a hadi sikerekről és/vagy katonai erényekről szól és csupán egy szöveg van, amely ezekkel ellentétes történelmi eseményeket mutat be. Csak Mohács kivétel, amely egyfajta büntetésként mutatkozik meg a „katonai erények elhalványulása” miatt. Vagyis erős a szövegek kiválasztása kapcsán erőteljes szelekció mutatkozik. Más olyan történetekben, amelyek nem valamilyen sikerről szólnak (pl. aradi vértanúk), ott a katonai erények kerülnek kiemelésre. Alapvetően ez a példaképteremtés, amiben a hazafias nevelés tetten érhető. A kereszténységre, keresztény nevelésre korlátozottan terjed ki a könyv figyelme.

